

Ons wanhopige
pogen kan deel zijn
van een grootse
verandering

tekst Paul Schenderling beeld Unsplash

Alleen al door in Nederland te wonen, staan we bloot aan een kwade drang, zegt Paul Schenderling. De macht van systemen en gewoonten houdt ons gevangen in de levensstijl die de klimaatcatastrofe heeft veroorzaakt. Tegelijkertijd zijn we vrij, in Christus, om het goede te doen. "Hoe kunnen we die vrijheid aanwenden?"

Ik zie op tegen de zomer. Sinds 2018 weet ik dat hittegolven in de zomer geen uitzondering meer zijn, maar regel. En hittegolven trek ik slecht. Als ik een klein stukje fiets, druipt het zweet van mijn voorhoofd. Ik slaap slecht en heb minder eetlust. Ik denk de hele dag: moet ik de ramen open houden of juist dicht? En: drinkt mijn zoontje wel genoeg? Omdat hij maar één nier heeft, is te weinig vocht voor hem gezondheidsbedreigend ...

Tegelijkertijd weet ik: mijn zomerse beproeving valt in het niet bij de beproevings van mensen in landen rond de evenaar. Al in april dit jaar waren de hittegolven in Zuid-Azië ondraaglijk. Nazeer Ahmed uit Turbat, Pakistan, verzuchtte tegen *The Guardian*: "We leven in een hel." De Pakistaanse minister van Klimaat, Sherry Rehman, zei: "Ons land wordt geconfronteerd met een existentiële crisis."

De lijst met mensen en landen die getroffen worden door de klimaatcatastrofe is lang. Uit studies in wetenschappelijk toptijdschrift *The Lancet* blijkt dat er nu al jaarlijks 1,7 tot 5 miljoen mensen vroegtijdig sterven als gevolg van extreme temperaturen. Alleen al in 2019 raakten door klimaatrampen 24,9 miljoen mensen in 140 landen ontheemd, blijkt uit het meest recente IPCC-rapport. De uitstoot die 5,5 Europeanen gedurende hun leven aan de atmosfeer toevoegen, veroorzaakt later deze eeuw de dood van een arme, zo rekende het gezaghebbende tijdschrift *Nature* ons onlangs voor. De Oegandese klimaatactiviste Vanessa Nakate vraagt aandacht voor het feit dat de klimaatcrisis de zelfvoorzienende landbouw bedreigt – het dagelijks brood van miljoenen boerengezinnen.

Geestelijk juk

Mede doordat ik zelf niet goed tegen hitte en ontberingen kan, voel ik zeer met deze mensen mee. Het is niet alleen een fysiek meevoelen. Ook geestelijk gezien voelt wonen in Nederland steeds meer als een last. De EU en de VS zijn historisch gezien voor zeventig procent verantwoordelijk voor de huidige catastrofe, maar we doen nog steeds veel te weinig. En dat terwijl wereldwijd de armen, die het minst hebben bijgedragen aan de catastrofe, er het zwaarst onder lijden. Ik vind dat onbestaanbaar. En ik weet dat veel mensen ook kampen met deze gevoelens. Hoe moeten we ons verhouden tot dit immense vraagstuk?

We doen er denk ik goed aan om de geestelijke dimensie van het vraagstuk uit te diepen, vanuit een christelijk perspectief. Want, zoals Martin Luther King zei: wie een ander een fysiek juk oplegt, legt zichzelf een geestelijk juk op. Wat is dit geestelijke juk? Kunnen we het afschudden? Ja, ik denk dat dit kan. Want niet één maar twee geestelijke realiteiten strijden om voorrang. De eerste realiteit is dat we, alleen al door te wonen in Nederland, blootstaan aan een enorme geestelijke dwang om het kwade te doen. We worden gedwongen door de macht van systemen en gewoonten, die er

grotendeels op gericht zijn om onze huidige, ontwrichtende levensstijl voort te zetten. De tweede realiteit is dat we in Christus vrij zijn om het goede te doen. De angst om af te wijken van de systemen en onze gewoonten is door het werk van Jezus en de kracht van de Heilige Geest weggenomen. Jezus leerde ons te bidden om deze kracht: 'Breng ons niet in beproeving, maar red ons van het kwaad.' Het Onze Vader is een gebed voor mensen in beproeving. Enerzijds gaat het hierbij over alledaagse verleidingen, anderzijds moeten we het ook weer niet te alledaags maken. Volgens theologen gaat het namelijk vooral over de grote beproeving, zoals beschreven in onder andere Openbaring.

In Openbaring 18 wordt een wereldeconomie geschetst waarin alle goederen die je kunt bedenken aan de voeten liggen van consumenten: 'koopwaar van goud, zilver, edelgesteente, (...) wijn, olie, meelbloem en tarwe, lastdieren en schapen, paarden en wagens, en lichamen en zielen van mensen'. De laatste, schrijnende toevoeging zegt waar het op staat: koopwaar ten koste van anderen, dát is de grote beproeving. We verloochenen Jezus al te eenvoudig voor specifiek dié verleiding.

Oplossingen

De cruciale vraag is dus: hoe wenden we onze vrijheid aan om dat te voorkomen? Let wel: je hoeft daarvoor geen (super)gelovige te zijn. Uiteindelijk gaat het om vertrouwen. Vertrouwen om een beweging te maken die een paar stappen verder gaat dan we zelf kunnen overzien. Die beweging kan tweeledig zijn. Ten eerste is het heel concreet een beweging richting leven van het equivalent van één aardbol. Misschien heb je daar nog stappen voor te zetten, maar je weet dan wel: mijn koopwaar gaat niet op korte of lange termijn ten koste van anderen. Daarmee valt er al een last van je schouders. Tips hoe je dit berekent en hoe je er komt, kun je online vinden. De Britse goededoelenorganisatie The Jump vat de zes belangrijkste stappen als volgt samen. 1) Eet zo veel mogelijk plantaardig (zo min mogelijk vlees en zuivel). 2) Koop niet meer dan drie nieuwe kledingstukken per jaar. 3) Gebruik elektrische apparaten ten minste zeven jaar. 4) Vlieg zo min mogelijk (sowieso niet vaker dan eens per drie jaar). 5) Gebruik geen eigen auto (deel een auto of reis met het openbaar vervoer). 6) Oefen invloed uit op het systeem (bijvoorbeeld door grote

‘Je vrijheid aanwenden ten goede, daar hoef je geen (super)gelovige voor te zijn.’

Paul Schenderling is co-auteur van Hoe handel ik eerlijk en medeoprichter van Genoeg om te leven, www.genoegomteleven.nl.

bedrijven te boycotten). Naast dit soort tips is het behulpzaam om voor deze beweging steun te zoeken bij anderen.

Dat brengt ons bij de tweede beweging. Dat is de beweging om onderdeel te worden van een groepsproces waarbij het kan komen tot werkelijke oplossingen. Die tweede beweging heeft een toelichting nodig. Op dit moment redeneren de meeste mensen, ook de mensen met de meeste invloed, vanuit het heden: onze huidige systemen en gewoonten. Echter, zolang we de maatregelen die nodig zijn blijven afzetten tegen onze huidige systemen en gewoonten, zal die vergelijking altijd ongunstig uitpakken. Dat geeft ons vervolgens redenen om eindeloos te blijven prakiseren. De toonzetting is: wat kost het? Hoe beperken we ons verlies? Moeten we niet alternatieve maatregelen onderzoeken? Enzovoorts. In die discussie zitten rijke landen als Nederland al decennialang vast. De toonzetting van verliescalculatie geldt zowel individueel als collectief, voor zowel christenen als niet-christenen. De wereld snakt naar een nieuwe manier van denken, een manier die vanuit de toekomst denkt aan het heden, in plaats van vanuit het heden aan de toekomst. Het Onze Vader is een oefening in dit nieuwe denken: 'Uw Koninkrijk kome.' Onze hele verwachting wordt op het toekomstige Koninkrijk gericht, zodat ons handelen vandaag daaruit volgt. Volgens de theoloog Joachim Jeremias, die een boekje schreef over het Onze Vader, is ook de meest aardse bede, de bede om ons dagelijks brood, daarop gericht. In het Aramees staat daar oorspronkelijk: 'Geef ons het brood voor morgen vandaag.' Het brood voor morgen is een verwijzing naar de maaltijd die in het Koninkrijk gevierd wordt en waar alle mensen mogen aanschuiven: rijk en arm, uit alle volken, dichtbij en ver weg. Je leest er onder andere in Jesaja 25 over. Jezus leerde ons bidden: geef ons vandaag alvast een voor-schot op die hemelse maaltijd!

Genoeg voor iedereen

De ethiek achter deze bede is onmiskenbaar: het visioen van de toekomstige maaltijd, waarin genoeg is voor iedereen, verandert de manier waarop we vandaag ons brood verdienen en verdelen. Deze ethiek biedt schitterende inspiratie voor ons gezamenlijke handelen: in de economie, de politiek en de kerk. Mensen die vanuit deze ethiek leven, vragen zich steeds af: wat is met het oog op de toekomst van alle mensen nu nodig? Telkens als we die vraag stellen, is het denken vanuit het heden, die ellendige verliescalculatie, voor even uitgeschakeld. Voor even krijgen we een glimp van een totaal andere manier van denken. Wij kunnen die vraag stellen, in onze familie, aan onze vrienden en kennissen, in onze kerkgemeenschap en aan politici. Als we op deze manier in het leven staan, geven we aan anderen wat ze het meeste

‘Juist ons wanhopig pogen kan deel zijn van een onzichtbare, grootse verandering’

nodig hebben: moed. We geven iets door van de vrijheid en vrijmoedigheid die Jezus geeft. Als je die eerste beweging maakt, laat de tweede niet lang op zich wachten. Mensen gaan namelijk vanzelf vragen stellen. Laatst ging ik met mijn zoontje van drie jaar met de trein naar opa en oma. Toen de deuren opengingen, stapte mijn zoontje met veel bravoure en zonder mijn hulp de treeplank af. Een mevrouw riep in paniek: "Hou 'm vast, let op het gat!" Ik zei: "Dat hoeft niet, want...", maar voor ik was uitgesproken, was hij al over het gat gesprongen en op het perron beland. Ik legde uit dat we altijd met de trein reizen en dat hij dus een geoefend treinreiziger is. We raakten even aan de praat. Ik vertelde dat het met het oog op de toekomst is dat we hiervoor kiezen. "Ik wist niet dat het kon", zei ze, zichtbaar aan het denken gezet.

Kortom, de twee bewegingen hebben elkaar nodig en versterken elkaar. De eerste beweging is de praktische beweging weg van de wortel van het kwaad: consumeren ten koste van anderen. De tweede beweging is de beweging in de richting van het goede: vrijuit denken, spreken en handelen vanuit het perspectief van een gezamenlijke toekomst. Samen stellen ze systemen en gewoonten, hoe machtig ook, op concrete plaatsen en tijden buiten werking. De praktische impact daarvan is nu misschien nog beperkt, maar de geestelijke en symbolische impact is enorm. Dat heeft de geschiedenis aangetoond.

Christenen uit de eerste eeuw namen de vrijheid om verschoppelingen van straat te halen en te weigeren in het Romeinse leger te gaan. Daarmee vernietigden ze de legitimiteit van de onderdrukkersgeest van het Romeinse Rijk. Zwarte Amerikanen namen in de twintigste eeuw de vrijheid om gelijke rechten te eisen en te weigeren hun zitplaatsen af te staan in de bus. Daarmee vernietigden ze de legitimiteit van de geest van het racisme.

Wij kunnen ook vanuit die vrijheid proberen te leven. Zo dragen we bij aan vernieuwing van onze eigen geest en de geest van onze tijd, nota bene zonder te weten hoe.

De theoloog Miskotte probeerde dit wonderlijke gebeuren onder woorden te brengen. Zelf had hij de christelijke vrijheid ook ervaren, door zich vóór en tijdens de Tweede Wereldoorlog openlijk te verzetten tegen het nazisme. Het wonderlijke is, schreef hij later, dat midden in de beproeving de Geest van vernieuwing kan intreden. "En wie zullen het beseffen? Zijn het niet de armen en verdrukten in de geest, de wanhopigen, die ontsteld zijn, telkens weer, over de chaos in hen en om hen heen?"

Ik vind het een diepe bemoediging dat juist ons wanhopig pogen onderdeel kan zijn van een onzichtbare, grootse verandering. Daarom blijf ik hoopvol.

Afkondigingen, het reclameblok van de kerkdienst

**Ik begrijp Jezus wel, maar God niet, zei de een.
Ik begrijp God wel, maar Jezus niet, zei de ander.**

Ik heb nooit begrepen dat sommige predikanten de kerkdienst beginnen met een reeks afkondigingen. Liturgisch gezien ook een beetje raar, lijkt me, om van wal te steken met de dingen die op een ander moment, en vaak ook op een andere plaats te gebeuren staan. In elk geval is het een wonderlijke manier om je gastvrijheid te tonen, om gasten te verwelkomen met huishoudelijke mededelingen, in plaats van met datgene waarvoor ze gekomen zijn. Liever geef ik afkondigingen een plekje aan het einde van de dienst. Een beetje zoals het

laatste reclameblok, vlak voor de eindscène van een tv-film. Op een zondag, ik had net weer een vrijwilligersoproep gedaan, zei ik: "Weet je, ik zou dit waarschijnlijk elke zondag moeten zeggen, maar als je hier vanmorgen bent gekomen met een gebroken hart, of als je ergens bezorgd over bent, ga dan niet weg zonder met iemand gesproken te hebben. Daar is het koffie-uurtje voor – om elkaar goed genoeg te leren kennen, zodat we kunnen delen wat we doormaken, als dingen in ons leven uit elkaar vallen."

Dus toen er iemand op me afstapte die er meteen uitgooide waar hij mee zat, had ik dat alleen aan mezelf te wijten. "Ik begrijp het God-stuk," zei hij, "maar het Jezus-aspect, dat vat ik gewoon niet." Geen zorgen over een demente vader, de scheiding van een broer of een conflict op het werk. Nee, het grootste probleem in zijn leven – iets waar hij wanhopig met iemand over wilde praten – dat was God. Ik zei het eerste wat in me opkwam. "Ik denk dat Jezus God is die zegt: 'Ik ben niet ver weg, Ik ben niet lang geleden, Ik ben niet theoretisch; Ik ben hier en Ik ben nu.' Wat wil jij? Wil je een God die een leuk idee is? Of een God die alles voor nu en voor altijd is?" Hij zei: "De alles-God." Ik zei: "Nou, dan denk ik dat je het Jezus-gedeelte wel begrijpt." Toen ging hij weg. Misschien zal ik nooit weten of hij mijn antwoord wilde, of dat hij liever een luisterend oor had gehad.

Er kwamen meer kerkgangers, die ochtend. De laatste – hij wilde de allerlaatste zijn – kwam op me af en zei (ik verzin dit niet): "Ik snap Jezus, maar het God-stuk, dat begrijp ik gewoon niet." Ik was met stomheid geslagen. Het is al een klein wonder iemand te ontmoeten die zich in het hart van z'n geloofszoektocht bevindt, maar om er twee achter elkaar tegen te komen, deed me afvragen of ik in een wedenschap terecht was gekomen. Maar nee, deze man was oprecht.

En met een beetje spijt over m'n overhaaste reactie van daarnet, besloot ik dit keer gewoon te luisteren. Wat volgde, was een

verhaal van ontroerende nederigheid, van een persoon wiens geloofsopvoeding smal en dogmatisch was geweest, van iemand die zijn eigen ervaringen snel relativeerde, en vond dat zijn geloof tekortschoot.

Uiteindelijk antwoordde ik: "Je zei net dat je God niet begreep, maar Jezus wel. De opofferende liefde, de ruimhartigheid, de onvoorwaardelijkheid, die begrijp je, maar je hebt God niet gesnapt. Toch vertelde je een verhaal van herinnering, van dankbaarheid, van ontzag en van hoop. Als je het christendom in vier woorden zou moeten beschrijven, dan had je het eerlijk gezegd een stuk slechter kunnen doen. Het enige waartoe ik je vriendelijk zou willen uitdagen, is je af te vragen waarom we jou hier niet vaker zien. Want die vier woorden zijn moeilijk in je eentje te leven. Als je deel zou zijn van een gemeenschap die ook worstelt met deze woorden, dan zou je ontdekken dat de meeste kerkgangers verder weg zijn van het leven van herinnering, van dankbaarheid, van ontzag en hoop dan jij. En overigens, de God die je eerder noemde, van wie je zei dat Hij voorbij opofferende liefde, voorbij ruimhartigheid, voorbij onvoorwaardelijkheid gaat – ik snap die God ook niet. Maar ik denk dat als je Jezus begrijpt, dat je dan zo'n beetje alles van God begrepen hebt wat er te begrijpen valt."

We waren samen stil. Op een manier die alleen kan bestaan als iemand je heel nabij is. Ik zal misschien nooit weten wat mijn gesprekspartner dacht. Ik dacht: "Als we nu eens zouden durven vragen wat er in de harten omgaat van al die mensen die de kerk binnenstappen, als we nu eens zouden durven hopen dat geloof het belangrijkste is in het leven van mensen... Deze twee mensen, die het aandurften mij te vertellen wat ze echt dachten, zij leerden me wat het betekent om pastor te zijn."

Dus die afkondigingen, misschien zijn ze toch wel het belangrijkste onderdeel van de eredienst.

Theoloog en ethicus **SAMUEL WELLS** (1959) is priester in de Anglicaanse Kerk en hoogleraar christelijke ethiek aan het King's College in Londen. Hij is in die stad tevens verbonden aan de gemeente van St. Martin-in-the-Fields.